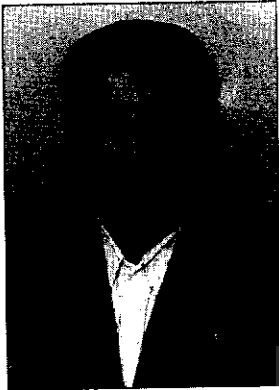

پروژه علوم انسانی
سال جامع علوم انسانی

گزارشی

- همزیستی فرهنگها/ دکتر علی مرتضویان فارسانی
- نخستین پیشگامان مجسمه‌سازی نوین انگلستان در موزه هنرهای معاصر تهران

تجربه گذشته و چشم انداز آینده

برگزاری سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو (۲۹ سپتامبر تا ۱۷ اکتبر ۲۰۰۳) با شرکت هیئتهای نمایندگی ۱۹۰ دولت عضو در پاریس، رویداد جهانی مهمی در عرصه فرهنگ و ارتباطات به شمار می آید. در «کمیسیون فرهنگ» اجلاس، مسائل متنوعی مورد بحث و تبادل نظر قرار گرفت که محور همه آنها بحث تنوع فرهنگی بود. «تنوع فرهنگی» (Cultural Diversity) که اصول آن در سال ۲۰۰۱ در طی سی و یکمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو با عنوان «اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی» به تصویب رسید هنوز در بیشتر کشورهای در حال توسعه آنطور که باید و شاید معرفی نشده و جنبه های گوناگون آن مورد بررسی کارشناسانه واقع نشده است. به هر حال، در سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو دولتهای عضو درباره تهیه پیش نویس «کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی» توسط یونسکو و با همکاری دولتهای عضو، و تصویب آن در سی و سومین اجلاس عمومی یونسکو (۲۰۰۵) به توافق رسیدند.

«اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی» در برگیرنده نکات و بینشها و راهبردهای مثبت و سازنده در عرصه فرهنگ است. در دورانی که سیر پرشتاب و بی امان جهانی شدن فرهنگ، ارتباطات و اقتصاد بیش از هر زمان به سوی یکسان سازی فرهنگی پیش می رود، اعلامیه جهانی یاد شده به صراحت «تنوع فرهنگی» را منبع تعادل، نوآوری و خلاقیت می شمارد و خاطر نشان می کند همانطور که «تنوع زیستی» برای بقای طبیعت حیاتی است، تنوع فرهنگی نیز شرط ماندگاری

حیات انسانی است و در این مفهوم، تنوع فرهنگی مترادف با پاسداری از «میراث مشترک بشری» تلقی می‌شود که باید آن را برای نسل کنونی و نسل‌های آینده به رسمیت شناخت و حفظ کرد.

در این اعلامیه همچنین بر حق دسترسی همگان به جریان آزاد افکار و نیز بر شناسایی حقوق نویسندگان و هنرمندان در مقام حاملان هویت، ارزشها و مفاهیم تاکید شده و تصریح گردیده است که کالاهای و خدمات فرهنگی را نباید به عنوان کالاهای تجاری یا مصرفی تلقی کرد.

شایان ذکر است که با تصویب پیش‌نویس کنوانسیون تنوع فرهنگی در ۲۰۰۵، دولتهای عضو باید سیاستهای فرهنگی و قوانین ناظر بر فعالیتهای فرهنگی خصوصاً صنایع فرهنگی خود را با مفاد کنوانسیون تطبیق دهند. مهمتر اینکه این اعلامیه تلویحاً از اعضا می‌خواهد که نگاه سنتی و محدود نسبت به فرهنگ را کنار بگذارند و توجه داشته باشند که در زمانه کنونی فرهنگ حوزه‌ای فرابخشی است که نه فقط انواع شیوه‌های زندگی، همزیستی، نظامهای ارزشی، مفاهیم، اعتقادات، باورها و سنتها را در بر می‌گیرد بلکه انواع هویتها، نظم و انسجام اجتماعی، ارزشهای ناظر بر سمت و سو و غایات توسعه و نیز امنیت و صلح بین‌المللی را نیز شامل می‌شود.

ایران به عنوان کشوری که میراث‌دار فرهنگ و تمدنی کهن است می‌تواند و باید در مباحث مرتبط به کنوانسیون تنوع فرهنگی شرکت کند و از امکانات و فرصتهایی که یونسکو در مقیاس جهانی برای اعضا فراهم می‌آورد در جهت افزایش و ارتقاء قابلیتها و ظرفیتهای فرهنگی خود و تبادل و تعامل «خلاق» با جهان بهره‌گیرد.

ایران یکی از نمونه‌های کم‌نظیر آمیزش و ترکیب فرهنگهای گوناگون در طی تاریخ است. اساساً هویت ایرانی هویتی متکثر است که با مشارکت همه اقوام و طوایف و خرده فرهنگها در طی تاریخ بس دراز و پر نشیب و فراز شکل گرفته و عناصر فرهنگی گوناگون آن به اندازه‌ای درهم تنیده‌اند که بازشناسی آنها از یکدیگر اگر نگوییم غیرممکن دست کم کاری دشوار است. به هر یک از جلوه‌ها و حوزه‌های فرهنگ ایرانی که بنگریم، از زبان و ادبیات، موسیقی، نقاشی، جلوه‌های نمایشی، معماری، آداب و سنن ملی و مذهبی گرفته تا انواع صنایع دستی و بومی، نقش همه یا بیشتر اقوام متنوع ایرانی را می‌توان به روشنی مشاهده کرد، توگویی فرهنگ ایرانی بسان گروهی از همسرایان است که هر نغمه و گوشه و آهنگ، و هر ساز و آلت موسیقی، و هر مصراع ترانه و آواز آن متعلق به یکی از خرده فرهنگهای ایرانی است. در واقع هر جزئی از این پیکره عظیم در درون کلیت فرهنگ ایرانی هویت می‌یابد، و البته آن هویت کلی و عام هم بدون در نظر گرفتن نقش تک تک اجزاء قابل درک و فهم نیست.

این موفقیت خاص فرهنگ و تمدن ایرانی ایجاب می‌کند که بحثهای مرتبط با تنوع و کثرت‌گرایی فرهنگی را با دقت و حساسیت بیشتری دنبال کنیم، نه از آن رو که این بحثها برای ما نگران‌کننده و «تهدید» آوراند، بلکه از آن رو که برای ما «فرصت» کم نظیری فراهم می‌آورند تا جلوه‌هایی از روح تساهل، رواداری، همزیستی، احترام به دیگران، یادگیری و جذب - در عین حفظ کلیت فرهنگی - را به جهانیان معرفی کنیم و ضمناً از امکانات جهانی یونسکو برای افزایش ظرفیتها و قابلیت‌های فرهنگی کشور استفاده کنیم.

اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی

تصویب «اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی» درسی و یکمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو (دوم نوامبر ۲۰۰۱) را باید فصلی نو در تلقی از فرهنگ، سیاست‌گذاریهای فرهنگی، روابط فرهنگی و نقش فرهنگ در حوزه‌های مختلف زندگی به شمار آورد. کوئچیپرو ماتسورا، مدیرکل یونسکو، به مناسبت تصویب این اعلامیه اظهار داشت «در زمانه‌ای که عده‌ای از برخورد فرهنگها، در اوضاع و احوال کنونی بین‌المللی، سخن می‌گویند، دولتهای عضو یونسکو بر این اعتقاد که گفتگو میان فرهنگها بهترین تضمین برای حفظ صلح است مهر تأیید زدند و ادعای گریزناپذیری کشمکش میان فرهنگها و تمدنها را قاطعانه رد کردند».

تصویب این اعلامیه را در روزگاری که بشر بیش از هر زمان با تهدیدهایی چون برخورد میان فرهنگها، یکسان‌سازی فرهنگی، تحمیل‌های فرهنگی و تعصبات قومی و فرقه‌ای روبرو است، باید به فال نیک گرفت. این اعلامیه نخستین سند بین‌المللی فراگیر در زمینه فرهنگ است که موضوعات متنوعی را با محوریت «تنوع و تکثر فرهنگی» در بر می‌گیرد، نظیر تنوع و هویت، تنوع و توسعه، تنوع و حقوق بشر، تنوع و حقوق فرهنگی، تنوع و میراث فرهنگی، تنوع و کالاها و خدمات فرهنگی، تنوع و سیاستهای فرهنگی، و تنوع و همبستگی بین‌المللی.

روح حاکم بر این اعلامیه و مواد ۲۰ گانه آن همان اهداف مندرج در مقدمه اساسنامه یونسکو است مبنی بر «اشاعه گسترده فرهنگ و آموزش جامعه بشری برای استقرار عدالت، آزادی و صلح»، آرمانهایی که یونسکو می‌کوشد با همکاری همه ملت‌ها و از مجرای فرهنگ آنها را به تحقق در آورد، چراکه اینها ارزشهای گرانقدری هستند که پیش از هر کار باید در ذهن انسانها و در وجدان بشری پاگیرند و پرورده شوند. اما نکته بدیعی که در این اعلامیه جلب نظر می‌کند تاکید مکرر بر گفتگو میان فرهنگها، و نیز مشارکت میان بخش عمومی و بخش خصوصی و جامعه مدنی است که از عنایت خاص یونسکو به نقش بی‌بدیل فرهنگ در عرصه‌های گوناگون زندگی بشر، بویژه در دوران بعد از جنگ سرد و شتاب گرفتن جریان جهانی شدن، حکایت می‌کند. در واقع در پرتو همین عنایت خاص به نقش عامل انسانی و فرهنگ بود که یونسکو دهه ۱۹۸۸ - ۱۹۹۷ را دهه «توسعه فرهنگی» اعلام کرد.

رویداد مهمی که در طی همین دوره اتفاق افتاد، تشکیل «کمیسیون جهانی مستقل فرهنگ و توسعه» به ریاست خاویر پرز دکویار بود که حاصل بررسیهای آن در گزارش مفصلی با عنوان «تنوع خلاق ما» انتشار یافت. پیام اصلی مندرج در این گزارش آن بود که باید از نسبت دادن نقشی صرفاً ابزاری به فرهنگ - فرهنگ به مثابه تسهیل کننده توسعه اقتصادی و محرک رشد - فراتر رفت و آن را چونان هدف و غایت توسعه به شمار آورد. پیداست که از این منظر، تمامی شکلهای توسعه - از جمله توسعه اقتصادی - فقط یکی از جنبه‌های فرهنگ و در واقع تابعی از آن تلقی می‌شود.

در پی انتشار گزارش «تنوع خلاق ما»، دو گزارش جهانی دیگر با عنوانهای «گزارش جهانی فرهنگ: فرهنگ، خلاقیت، بازار» (۱۹۹۸) و «تنوع فرهنگی، تضاد و کثرت گرایی» (۲۰۰۰) از سوی یونسکو منتشر شد و در هر دو اثر برجسته‌ترین کارشناسان جهانی در زمینه‌های گوناگون، جنبه‌های گوناگون فرهنگ را در فضای نوین جهانی مورد بررسی قرار دادند. این آثار زمینه را برای یک سلسله مفهوم‌پردازیهای نو در مباحث فرهنگی و بویژه تنظیم شماری از اسناد

بین‌المللی در قلمرو روابط بین‌المللی فرهنگی فراهم ساختند که مهمترین آنها «اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی» (یونسکو، ۲۰۰۱) است.

راهبرد میان مدت ۲۰۰۲-۲۰۰۷ یونسکو

پس از تصویب «اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی» در سی و یکمین اجلاس عمومی یونسکو، این سازمان گزارشی جامع از راهبرد میان مدت خود را برای سالهای ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷ منتشر کرد (یونسکو، ۲۰۰۲) که نخستین مجموعه اصول راهنمای فعالیتها و اقدامات یونسکو و نیز سیاستها و خط مشی‌های کلی سازمان در آغاز سده بیست و یکم است. کوئیچیرو ماتسورا مدیر کل یونسکو در مقدمه گزارش خاطر نشان کرده است که یونسکو «در پی آن است که نه تنها دولتها و سازمانهای بین دولتی و بین‌المللی، بلکه جامعه مدنی و بخش خصوصی را نیز از طریق همکاری و مناسبات متقابل و ایجاد شبکه در اقدامات سازمان شریک سازد».

سه محور راهبردی عمده اقدامات یونسکو در طی شش سال آینده عبارتند از:

- ۱) گسترش و ترویج اصول و هنجارهای جهانی مبتنی بر ارزشهای مشترک
- ۲) ترویج کثرت‌گرایی از طریق پذیرش و حفظ تنوع همراه با احترام به حقوق بشر
- ۳) ترویج توانمندی و مشارکت در جامعه دانش مدار در حال ظهور از طریق دسترسی برابر، ظرفیت‌سازی و سهم شدن در دانش.

در بخش فرهنگ گزارش راهبرد میان مدت، «تدوین اسناد هنجاری در حوزه‌های حفظ تنوع فرهنگی»، «تشویق گفتگوی فرهنگها و تمدنها»، و «تقویت مناسبات میان فرهنگ و توسعه» به عنوان سه هدف راهبردی ذکر شده‌اند. ضمناً در مقدمه گزارش آمده است که این راهبرد باید با رهبردهای منطقه‌ای و زیر منطقه‌ای تکمیل شود و بین راهبرد جهانی یونسکو و نیازهای خاص مناطق و زیر منطقه‌های جغرافیایی گوناگون ارتباط برقرار گردد. در اجرای همین سیاست بود که «اجلاس زیر منطقه‌ای کمیسیونهای ملی یونسکو و دفاتر یونسکو» در مرداد ماه ۱۳۸۲ (اوت ۲۰۰۳) در تهران در محل کمیسیون ملی یونسکو تشکیل گردید.

اجلاس زیر منطقه‌ای کمیسیونهای ملی یونسکو و دفاتر یونسکو

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به دعوت رسمی کمیسیون ملی یونسکو (تهران) در اجلاس زیر منطقه‌ای کمیسیونهای ملی یونسکو و دفاتر یونسکو شرکت کرد و کارشناسان شرکت کننده از سوی پژوهشگاه، در گروه تخصصی فرهنگ شناسایی اولویتها و طرحهای بین‌کشوری براساس برنامه و بودجه دوره دو ساله ۲۰۰۴ و

۲۰۰۵) پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه کردند که به تصویب گروه رسید:

- ۱) ضرورت دسترسی کشورهای منطقه به درکی مشترک در خصوص تنوع فرهنگی
- ۲) برگزاری کارگاههای مشورتی برای الف) دستیابی به درک مشترک در خصوص معنای تنوع فرهنگی؛ ب) بررسی مطالعات موردی برای روشتر شدن رابطه میان تنوع فرهنگی و توسعه فرهنگی؛ ج) اجرای برنامه‌ای ۶ تا ۱۲ ماهه برای آشنا کردن و حساس کردن تصمیم‌گیرندگان فرهنگی و مدیران فرهنگی به اصول اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی و راههای گنجاندن این اصول در سیاستگذاریهای ملی.

اجلاس زیر منطقه‌ای فرصتی بود تا پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات آشنایی بیشتر و دقیقتری با فعالیتهای فرهنگی یونسکو خصوصاً در فضای بعد از تصویب اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی حاصل کند. کوتاه زمانی بعد از اجلاس زیر منطقه‌ای، پیشنهاد دیگر پژوهشگاه مبنی بر لزوم تأکید بیشتر بر حفظ «انسجام اجتماعی و سیاسی» جوامع در حال توسعه و تعهد یونسکو به انجام اقداماتی در این زمینه، از طریق کمیسیون ملی یونسکو به دبیرخانه مرکزی یونسکو منعکس گردید و به عنوان پیشنهاد جمهوری اسلامی ایران برای طرح درسی و دومین اجلاس عمومی یونسکو پذیرفته شد.

سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو

در فرصت کوتاه بین اجلاس زیر منطقه‌ای تهران و سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات موفق شد با تشویق و حمایت جناب آقای مسجدجامعی وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی و همکاری صمیمانه دفتر ملی یونسکو (تهران)، گروه کوچکی متشکل از رئیس پژوهشگاه (جناب آقای محمد سمیعی) و دو تن از کارشناسان عالی‌امور یونسکو در پژوهشگاه (جناب آقای مجید وحید و جناب آقای علی مرتضویان فارسانی) را برای شرکت در سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو آماده و به مقر یونسکو در پاریس اعزام کند. اعضای گروه با توجه به توصیه‌ها و راهنماییهای راهگشای وزیر محترم فرهنگ و ارشاد اسلامی و بهره‌مند شدن از راهنماییهای ارزنده جناب آقای دکتر جلالی سفیر دائمی جمهوری اسلامی ایران در یونسکو متنی را آماده کرد که در جمع ۱۹۰ کشور قرائت شد. نکات اصلی متن عبارت بودند از:

- ۱) نظر موافق جمهوری اسلامی ایران نسبت به اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی و نقش بالقوه مثبت این اعلامیه در توجه به حفاظت و حمایت از فرهنگهای متنوع و متکثر جهان.
- ۲) تأکید بر این واقعیت که ایران به لحاظ واقع شدن در چهارراه تمدنها و فرهنگهای

رنگارنگ، خود نمونه‌ای است از غنای تنوع فرهنگی.

۳) فرهنگ ملی ایران ترکیب ظریف و موزونی است از فرهنگهای محلی گوناگون که در طول تاریخ به شکل هویتی مشخص متجلی شده است.

۴) موضوعهای تنوع فرهنگی و کثرت‌گرایی فرهنگی باید در سطوح گوناگون محلی، ملی و بین‌المللی به بحث گذاشته شوند تا فهم مشترکی از آنها حاصل شود.

۵) ضرورت کوشش افزونتر یونسکو برای برگزاری همایشهای منطقه‌ای وزیر منطقه‌ای جهت روشنتر شدن هر چه بیشتر رابطه‌ی حمایت از تنوع فرهنگی با توسعه‌ی پایدار در کشورهای در حال توسعه.

۶) تاکید بر اهمیت دقت در نحوه‌ی اجرای سیاستهای مربوط به تنوع فرهنگی در محیطهای ملی با توجه به حساسیتها و مقتضیات فرهنگی بومی و محلی.

موضوعات محوری کمیسیون فرهنگ در

سی و دومین اجلاس عمومی یونسکو

۱- بررسی و تصویب برنامه و بودجه ۲۰۰۵ - ۲۰۰۴ یونسکو

سه محور اصلی برنامه و بودجه ۲۰۰۵ - ۲۰۰۴ عبارت‌اند از:

الف) ادغام تنوع فرهنگی در سیاستهای فرهنگی در سطوح ملی و بین‌المللی

ب) مشارکت یونسکو در تنوع فرهنگی در جهان از طریق پاسداری از میراث فرهنگی و

طبیعی

ج) حفظ تنوع فرهنگی از طریق خلاقیت و توسعه

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود وجه مشترک هر سه محور بحث تنوع فرهنگی است.

۲- تصویب کنوانسیون بین‌المللی محافظت از میراث فرهنگی غیر مادی (غیر محسوس)

۳- بحث پیرامون نیاز به ایجاد یک کنوانسیون بین‌المللی در خصوص تنوع فرهنگی

این موضوع به موضوع حساس و بحث‌انگیزی در کمیسیون تبدیل شد زیرا ایالات متحده آمریکا و سه کشور دیگر در برابر سایر اعضا موضع‌گیری کردند. دغدغه اساسی ایالات متحده آمریکا، امکان مغایرت چنین کنوانسیونی با قواعد و مصوبات سازمان جهانی تجارت بود. در نهایت تهیه‌ی پیش‌نویس کنوانسیون البته با در نظر گرفتن ملاحظات ایالات متحده آمریکا به تصویب رسید. در نتیجه، کشورهای عضو با همراهی یونسکو به تشکیل «گروه‌های کار» دعوت شدند تا بر اساس اعلامیه جهانی تنوع فرهنگی (مصوب سی و یکمین اجلاس عمومی یونسکو) پیش‌نویس کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی را برای «سی و سومین اجلاس عمومی»

یونسکو فراهم کنند.

۴ - نحوه اجرای کنوانسیون منع و جلوگیری از ورود، خروج و انتقال غیر قانونی کالاهای فرهنگی (کنوانسیون ۱۹۷۰) (گزارش کشورهای عضو و دیگر کشورها در خصوص سیاستهای اعمال شده)

۵ - اعلامیه یونسکو در خصوص نابودی عمدی میراث فرهنگی
تاکید بر نقش و مسئولیت دولتها و افراد در حفاظت از میراث فرهنگی در زمان صلح، جنگ و اشغال نظامی.

۶ - اجرای قطعنامه ۳۱/سی/۳۱ (قطعنامه شماره سی و یک سی و یکمین اجلاس عمومی یونسکو) در خصوص بیت المقدس مبنی بر محافظت از بخش قدیمی شهر به عنوان میراث فرهنگی جهانی.

۷ - اجرای قطعنامه ۳۱/سی/۴۳ (قطعنامه شماره چهل و سه سی و یکمین اجلاس عمومی یونسکو) در خصوص نهادهای آموزشی و فرهنگی سرزمینهای اشغال شده در فلسطین.

چشم‌انداز فعالیت‌های آتی:

۱ - مهمترین موضوع بحث تنوع فرهنگی تهیه پیش‌نویس کنوانسیون مربوطه است که قرار است در سی و سومین اجلاس عمومی یونسکو به تصویب رسد. با توجه به اهمیت موضوع و آثار و تبعات این کنوانسیون بر سیاستهای فرهنگی جمهوری اسلامی ایران شایسته است که از هم اکنون مطالعات وسیع و همه جانبه‌ای در زمینه چگونگی مشارکت جمهوری اسلامی ایران در تدوین این کنوانسیون صورت پذیرد. در همین راستا پیشنهاد میشود علاوه بر تشکیل جلسات متعدد بحث و تبادل نظر با صاحب نظران، همایش‌هایی در سطوح ملی و منطقه‌ای با همکاری یونسکو در این خصوص برگزار شود.

۲ - با توجه به تاکید بسیاری از کشورها بر اهمیت شبکه جهانی سیاستگذاری فرهنگی در طول اجلاس، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات می‌تواند مطالعات و راینیهای مورد نیاز را برای ایجاد زمینه پیوستن کامل جمهوری اسلامی ایران به این شبکه و بهره‌مندی از مزایای آن به خصوص استفاده از تجربیات و دانش تخصصی کشورهای عضو را فراهم کند.